

УДК 378.183«19»

Олена Кін

ОРГАНІЗАЦІЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ У 20-ТІ РР. ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглянуто сутність та характер громадської діяльності студентської молоді вищих навчальних закладів України в 20-ті рр. ХХ ст. у контексті процесу формування нової генерації радянського студентства, як соціального феномену. Встановлені основні форми громадської роботи, структуру та напрями громадської діяльності студентів. Проаналізовано особливості розвитку громадського студентського руху в досліджуваний період.

Ключові слова: студенти, громадська діяльність, Громадська робота, розвиток.

Розвиток процесів студентської громадської діяльності на сьогодні має особливе значення для виховання соціальної відповідальності, особистісної самоактуалізації молоді, надає широкі можливості для реалізації її професійного та творчого потенціалу.

Корисний педагогічний досвід був накопичений у 20-ті р. ХХ ст., коли відбувалося інтенсивне становлення процесу громадської діяльності студентської молоді як соціального феномену, розроблялися і перевірялися на практиці різноманітні напрями діяльності. Ці роки відзначилися пошуками найбільш ефективних і доцільних форм об'єднання студентської молоді, тому зазначені питання і на сучасному етапі розвитку національної вищої школи не втратили своєї актуальності та потребують ретельного вивчення.

Проблема студентської громадської діяльності вивчалася досить детально в дослідженнях історичного характеру (С. Ашевський, Р. Видрін, Г. Енгель, В. Горохов, П. Капніст, С. Мельгунов).

Окремі аспекти розглядалися у контексті діяльності молодіжних об'єднань України (І. Андрухіна, І. Головенького, В. Міяковського, В. Орлова, В. Сушка, С. Черкасової, Н. Якушко).

Певні проблеми студентської громадської діяльності було відображено в дослідженнях виховної діяльності сучасних спілок молоді (М. Баяновська, М. Окаринський, Н. Онищенко, Л. Ярова).

Однак, питання розвитку громадської діяльності студентської молоді вищих навчальних закладів України у 20-ті рр. ХХ ст. не були предметом спеціального вивчення.

Мета статті – проаналізувати особливості громадської діяльності

студентського молоді вищих навчальних закладів України ХХ ст.

Вивчення та аналіз історико-педагогічної літератури дозволили встановити, що у 20-ті рр. ХХ століття відбувався процес становлення нової генерації радянського студентства, основними ознаками його, як соціального феномену були:

– по-перше – студентство повинно було постачати насамперед здібних, добре підготовлених виконавців, перетворити студентство в добре керовану соціальну групу, здатну як «червоних фахівців» виконувати поставлені завдання у всіх областях соціалістичного будівництва ;

– по-друге – в якості характерних рис «нового студентства» 20-х років цілком визначилися наступні: залежність від керівних інстанцій, підтримка політики Комуністичної партії, демонстрована в формі, бажаною для правлячої партії, колективізм, соціальна активність, соціальний оптимізм, романтичне ставлення до життя, завзятість в оволодінні знаннями, невибагливість, аскетизм, соціальна однорідність, дисциплінованість і т.д.

Складні й неоднозначні соціальні, економічні та політичні процеси, пов'язані з поваленням царизму, більшовицьким переворотом, розгортанням українських визвольних змагань, справили значний вплив на громадське життя тогочасного суспільства.

На тлі інтенсивного піднесення суспільного життя відбувалося значне пожвавлення громадської активності студентської молоді. Серед пріоритетних завдань, що стояли перед інститутом вищої освіти, була підготовка нової генерації спеціалістів, талановитих організаторів та керівників, «осіб, здатних не тільки до формального та обмеженого виконання обов'язків, а й керівників господарського і культурного життя, здатних самостійно направити її на шлях досягнення цілей» [2].

Зазначимо, що політика партійно-радянського керівництва щодо вищої школи, студентської молоді мала зовні суперечливий характер. З одного боку пропагувалися ідеї формування нової, вільної людини. З іншого – виховання молодого покоління було осмислено, послідовно, чітко підпорядковано визначеній стратегії підготовки фахівців для радянської держави. Як писав А. Луначарський, необхідно було зламати «клас буржуазії з метою досягнення комунізму». За студентством автор вбачав майбутню інтелігенцію, яка «виховувала та вчила розумових працівників» [8, с. 19].

Вища школа офіційно проголошувалася полем «ідеологічної стратегії». У циркулярному листі ЦК КП (б)У «Про боротьбу з буржуазною ідеологією у вузах» (1922 р.) було представлено конкретні заходи, щодо підвищення рівня ідеологічної роботи серед студентства та професорсько-викладацького складу.

Молодь вищих навчальних закладів перебувала під пильною увагою влади. Цей факт підтверджується низкою спеціальних досліджень,

статистичних обстежень присвячених вивченню різних аспектів громадського, побутового, дозвільного життя студентів («Одеський студент в цифрах», збірник «Жизнь современного украинского студенчества», Я. Ряппо «Радянське студентство. Характеристика вузів України»).

Особливе місце в житті українського суспільства стали займати структури комуністичної партії. Перебравши на себе всі керівні риси в державі, більшовицька партія мала надзвичайно розгалужений апарат, який тримав під контролем усі прояви суспільного життя. Політика монополії влади комуністичної партії чітко визначилася у роботі зі студентською молоддю. Протягом 20-х років відбувався процес організації громадської ініціативи та діяльності студентської молоді, підпорядкування її спеціальним структурам влади. Так, у 1920-х рр. при Всеукраїнській Раді профспілок існувало Центральне Бюро Пролетарського Студентства, яке проводило з'їзди, видавало місячник «Студент Революції» (1922–1933 рр.) [1].

На Третньому Всеукраїнському з'їзді пролетарського студентства (12–18 березня 1929 р.) було детально проаналізовано громадську роботу студентства у таких напрямках: організаційна робота (участь студентів у процесах розвитку вищої школи), академічна робота (участь студентів у будівництві вищої школи, «пролетаризації» та українізації вузів, гуртковій діяльності студентів. методології навчально-виховного процесу. проходження практики та стажування), культурна робота (висвітлення основних напрямів діяльності студентів навчального закладу та поза його межами), економічна робота (забезпечення молоді стипендіями, житлом, харчуванням, надання курортно-санаторної, медичної допомоги, діяльність студентських організацій з поліпшення побуту юнаків та дівчат [9, с. 4].

Організаційні форми, що були притаманні вузівській автономії визнавалися пережитком буржуазного минулого й скасовувалися, «вузівські автономні органи – Ради, Комітети або студентські корпорації – суть потуги віджилого феодалізму і буржуазного парламентаризму» [11, с. 9].

Скрізь підкреслювалося, що ідеї автономії вищої школи втратили свою актуальність, оскільки привілеї автономії (свобода слова і зборів, союзів) за умов нові соціальної та політичної системи функціонували досить плідно. Студентство і професура визначалися не відокремленою кастою або корпорацією, а нерозривною частиною організованого в профспілки робочого класу або трудового селянства, й повинні «складати нерозривну частину радянського суспільства» [11, с. 6].

Були спроби виробити нову демократичну політичну культуру – культуру участі молоді у громадському житті, у чітко визначених владою межах та масштабах. Активна громадська позиція студентської молоді проголошувалася однією з важливих напрямів підготовки майбутнього

спеціаліста. Навчання у вищому навчальному закладі зобов'язувало студентську молодь, як свідому та активну частину робітничо-селянської держави, вести активну громадську роботу, яка є «діловою перевіркою кожного студента» [11, с. 67].

Громадською діяльністю вважалася суспільно-корисна праця від імені будь якої організації, доручення певної установи, яка включала в себе ідеї колективізму. Складовими громадської діяльності мали стати самостійність та активна участь у житті населення. [12, с. 7]. Тому основними напрямками громадської діяльності визначалася як участь студентської молоді в адміністративно-організаторській, господарській, навчально-методологічній роботі вузу, так і у виконанні проектів культосвітнього спрямування, ліквідації неписьменства, шефської роботи.

Визнавалася й широко пропагандувалася активна громадська позиція студентської молоді лише у межах легалізованої діяльності студентських організацій, яка була визначена загальною політикою уряду у галузі вищої освіти та чітко структурована низкою нормативних документів. Згідно Положення про вищі навчальні заклади України 1922 року студентські організації необхідно було створити при кожному інституті з метою «організованого задоволення матеріальних і культурних потреб студентів, сприяння відповідним органам управління Інституту».

У документі наголошувалося, що організація загальноінститутських колективів є обов'язковою для всіх інститутів, за добровільною згодою учасників, з дозволом ректора і політкомісарів створювалися наукові гуртки та кооперативні об'єднання.

Вивчення історико-педагогічної літератури [1; 2; 11; 12; 13] дало змогу констатувати, що у 20-ті роки ХХ ст. студентські організації були представлені у таких формах: загальні (курсками, студками), діяльність яких спрямована на задоволення різноманітних потреб відповідного студентського колективу (курсу, триместру, Інституту) та спеціальні, що організовувалися для задоволення спеціальних потреб студентської молоді (наукові гуртки, кооперативні об'єднання). Пролетарська студентська громадськість очолювалася студентською виборною організацією-студкомом, яка обиралася на підставі виборів. Роль студкомів повинна рости і розвиватися в сторону організації студентства за професійною ознакою.

У процесі дослідження було встановлено, що основними обов'язками курскому були: виявлення перед відповідними організаціями Інституту потреб своїх товаришів по курсу, діяльність, узгоджена з органами управління інституту по задоволенню потреб, проведення заходів, спрямованих на надання матеріальної та іншої допомоги студентам [11].

У навчально-методичній роботі студентству надавалися певні повноваження у боротьбі за поширення практичної частини навчального плану, скорочення програми теоретичного курсу навчання і, навіть,

здійсненні впливу на професорсько-викладацький склад з приводу перегляду навчальних планів та навчальних програм. Зазначимо, що переважно студентів розглядали не як безпосередніх учасників навчально-виховних процесів, а як придатак, засіб досягнення конкретних цілей «боротьбі з академізмом та ідеологічними ухилами й перекручуваннями» [11].

Особливе значення громадська позиція діяльність студентської молоді набувала у питаннях трудової діяльності, відновлення матеріальної частини навчальних закладів, обладнання лабораторії, майстерень, оновлення учбового інвентарю. Студентство повинно було розвинути максимальну самодіяльність в галузі надання взаємодопомоги, залучаючи до процесу створення гуртожитків, їдалень, лікарень, санаторій, пралень, пошивних майстерень і т.п.

Активно працювали студенти у складі так званих комітетів поліпшення побуту учнів вищих шкіл, до безпосередніх обов'язків яких входили питання відновлення та будівництва гуртожитків, а з моменту передання питань студентських гуртожитків до бюджету та ведення Наркомосу, питання харчування, лікування і допомогу студентству. Стали розвиватися каси взаємодопомоги (КВД), проте працювали недовго й охоплювати незначний відсоток студентів (Київ – 9 %, Харків – 13,6 %, Одеса – 19,8 %).

Досить гостро стояло питання про студентські гуртожитки, для розв'язання якого залучалося студентство. За активної участі організованої частини студентства Харкова за 1922–1923 навчальний рік було відкрито студентський будинок на 1500 чоловік, приведено в порядок два гуртожитки робітфаківці – при Технологічному і Сільськогосподарському інститутах [2].

Студенти залучалися до керівництва інститутом, факультетом. Студентські організації здійснювали й певні адміністративні функції: розподіл стипендій, реєстрацію відвідування занять й т.ін. Так, представники студентства від усіх факультетів входили до складу загальних зборів інституту. Кандидатури цих студентів визначалися на загальних зборах факультетів [2].

Представники організованого студентства брали участь в управлінській діяльності факультетів, яка здійснювалася роботою таких органів: факультетської комісії та загальних зборів факультету. До складу факультетської комісії наряду з деканом, секретарем, представників кафедр та науково-дослідних установ, призначених ректором, обов'язково входили два представники студентства, один з яких призначався політкомісаром інституту, а другий обирався загальними зборами інституту. Також представники студентства входили й до складу загальних зборів факультету [2].

Особлива увага приділялася навчальному процесу, органом контролю виступала особлива контрольно-навчальна комісія, що

складалася з 3 осіб: представника факультетської комісії, представник організованого студентства та одного призначеного політ комісаром, загальне керівництво здійснювалося деканом факультету.

Контрольно-навчальні комісії не обмежувалися формальним спостереженням, виконували роботу за такими напрямками: встановлення чергувань по реєстрації відвідування лекцій студентами (чергування членів комісії або уповноважених осіб із середовища організованого студентства); вивчення журналів та відомостей, відвідуваності й успішності; участь з дорадчим голосом в засіданні факультетських та інших комісій інституту; присутність на колоквиумах; слухання повторних заліків, проведених на основі незадовільних характеристик студентів [2].

Також студенти брали участь у роботі Контрольної Комісії з соціального забезпечення учнів, до її складу входили представники факультетських комісій, представники політкомісара та представники організованого студентства, один представник студкома, один представник Губпрофобра або Укрпрофобра.

Завданнями комісії були: розподіл складу учнів по категоріям соцзабезпечення; спостереження за здійсненням соціального забезпечення і правильності та своєчасності видач матеріальної допомоги; встановлення категорій учнів у співвідношенні всякого роду матеріальних зобов'язань, покладених на учнів законом і спеціальними розпорядженнями Профоосу.

Особливим напрямом громадської діяльності студентської молоді була робота поза межами навчального закладу, спрямована на виконання завдань суспільного характеру серед населення, задоволення гострих потреб соціального життя, а саме: політико-освітня, культурна, виробничо-виховна робота.

Мета політико-освітньої роботи студентів полягала у всебічному розвитку та піднесенні суспільно-політичного рівня населення, розповсюдженні ідей комунізму. ідеологічна просвіта широких верств громадськості. Зокрема про це йшлося у «Кодексі про народну освіту» (1922 р.), резолюції V Всесоюзної конференції ВЛКСМ від 30.03. 1927 р. «Про постановку масової культурно-виховної роботи серед молоді», які наголошували, що ця діяльність мала бути направлена на зв'язок молоді з сучасним їй суспільно-політичним життям, роботою партії та комсомолу [6, с. 45].

Політико – освітня, культурна робота здійснювалося серед різних верств категорій населення: селян, червоноармійців, робітників, вихованців притулків. Резолюція I Всеукраїнської наради пролетарського студентства «Культурбота у вузах» (1924 р.) зобов'язала партійні комітети за участю представників губернських та міських виконавчих бюро встановити мережу підшефних підприємств та організацій, організувати роботу в них студентської молоді, координувати діяльність. Керівництво діяльністю здійснювали культурні секції губернських бюро. Секції

допомагали організувати у навчальних закладах осередки добровільних організацій. Центрами політико-освітньої та культурної діяльності стали клуби, бібліотеки, агітаційні пункти, червоні кутки, просвітницькі гуртки. Потреби ідеологічних компаній задовольнялися також шляхом видавництва та розповсюдження літератури. Робота здійснювалася читанням лекцій, проведенням екскурсій, концертів, вистав, участі у виробничих співбесідах, тощо [10, с. 62–70].

Значну роль у громадській діяльності студентської молоді відводилося виконанню завдань виробничо-виховного спрямування. Резолюції ЦК ВКП(б) «Про громадсько-політичне виховання студентства» (1928 р.) та «Стан вузів України» (1928 р.) наголошували на залученні молоді, особливо студентів старших курсів, до роботи поза вузами, бажано на споріднених за фахом підприємствах та установах, участі у виробничих процесах та нарадах [7, с. 411].

Так, VIII з'їзд ВЛКСМ від 5–16 травня 1928 року у резолюції «Суспільно-політична, культурно-просвітницька і освітня робота» підкреслив роль студентської молоді у процесах відновлення господарства, перебудови села та промислових центрів. Особлива увага акцентувалася на активній ролі студентської молоді у селі. На початку 20-х рр. становище у сільському господарстві було надзвичайно скрутним, на молоде покоління покладалася особлива місія виправити становище. Перед студентами були поставлені завдання не лише здійснювати пропаганду, підняти культурний рівень населення, але й поширювати необхідні знання на виробництві та приймати участь у різних сільськогосподарських роботах.

До роботи залучалась молодь переважно сільськогосподарських, педагогічних та соціально-економічних навчальних закладів. Вони закріплялися за населеним пунктом, утворюючи так звану селянську секцію. основними заходами діяльності секції були: читання лекцій («Сучасне становище дослідної справи на Україні», «Роль та завдання молодого дослідника», «Тяглова худоба сільському господарстві»), бесіди з населенням на загально-технічні теми, що були цікаві аудиторії, організація короткочасних курсів. Також силами студентської молоді була розроблена широка мережа спеціальних довідкових організацій: відділи допомоги, бібліотеки, які були обладнані підручниками, посібниками та брошурами з вузівських фондів та ін. Студенти виступали в ролі викладачів, методистів. Так, студенти Полтавського інституту народної освіти у декількох селах Полтавської області організували сільськогосподарські гуртки, провели 3-денні курси для селян та влаштували показові аграрні суди [5, с. 44].

Громадська робота студентської молоді мала чітку регламентацію, структуру та форму звітності. Так, заходи, що мали статус обов'язкових для виконання студентами у канікулярний період, складалися з декілька частин: підготовчої (розробка програми заходу, матеріальне забезпечення

для його проведення), безпосередню реалізацію та звітування. Було визначено навантаження студентів у виконанні громадських проектів (6 годин на тиждень), обов'язкова тематика занять з населенням («Розвиток та раціоналізація промисловості СРСР та УРСР», «Чергові завдання профспілок», «Завдання та форми роботи на виробництві», «Сільськогосподарський податок», «Політика партії на селі», «Національна політика радянської влади на селі», «Профспілкова робота на селі» тощо.) Методичними посібниками під час виконання цієї роботи стали «Пам'ятка-довідник студента-випускника», «Студент в деревне» та інші [18, с. 110].

Особливою увагою серед студентів вищих навчальних закладів України набули проекти, спрямовані на ліквідацію неписьменності дорослого населення. Зазначимо, що у досліджуваній період констатувався досить низький освітнім та політичним рівень населення країни. Вирішення цього питання обумовило активну діяльність студентської молоді у товариствах «Геть неписьменність», спрямованих на ліквідацію неписьменства населення, що й було визначено у постанові ВУЦВК (1923 р.) «Про ліквідацію неписьменності». До цієї компанії залучалося студентство, під керівництвом комсомольської та партійної молоді, яким відводилася відповідальна роль організаторів та керівників не лише у процесі подолання неграмотності, але й поширення ідеологічних знань серед населення. З метою підвищення ефективності роботи молоді в окрузі бюро пролетарського студентства встановлювали зв'язки з міськими надзвичайними комісіями з лікнепу, проводили організаційну та політичну роботу серед студентства [4, с. 41].

Керманичами процесів громадської діяльності студентів вищої школи мали стати профспілки та студентські організації, які зосереджували увагу на громадсько-політичній діяльності молоді. Основні завдання громадської діяльності студентів визначалися такі: поліпшення «формальних знань» (знань ідеологічного характеру), підвищення самостійної роботи студентів (організація занять у гуртках, семінарах й т.ін. наукових, художніх, журналістських).

Отже, громадська діяльність студентської молоді визначалася ефективною формою соціалізації майбутнього фахівця й розглядалася як організована, суспільно-корисна праця, яка потребує самостійності, активності та громадської відповідальності. Основними напрямками громадської діяльності вважалася участь студентської молоді в адміністративно-організаторській, господарській, навчально-методологічній роботі вузу, а також виконання проектів культосвітнього спрямування, ліквідації неписьменства, шефської роботи, то що.

Подальшу перспективу дослідження вбачаємо у поглибленні вивчення можливостей організованої громадської, соціально-значущої діяльності для розвитку творчого потенціалу особистості студента.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Відчит до Центрального бюро пролетарського студентства при ВУРПС. До III конференції пролетарського студентства України : зб. документів. – Харків : Український робочий, 1928. – 80 с.
2. Временное Положение о Высших Учебных Заведениях УССР : сб. документов. – Харьков : [б.в.], 1922. – 42 с.
3. Директивний лист № 1 Центрального бюро пролетарського студентства про літню роботу студента-випускника // Студент революції. – 1927. – № 5. – С. 110–112.
4. З життя студентів Херсонського ІНО // Студент революції. – 1925. – № 4. – С. 39–42.
5. Ізраєцький В. Ім'я ударників виправдали / В. Ізраєцький // Студент революції. – 1930. – № 22. – С. 44.
6. Комсомол и высшая школа. Документы и материалы съездов, конференцій ЦК ВЛКСМ по работе вузовского комсомола (1918–1968 гг) : сб. документов. – М. : Молодая гвардия, 1968. – 231 с.
7. Культурне будівництво в Українській РСР. Важливіші рішення Комуністичної партії і Радянського уряду. 1917–1959 рр. : зб. документів. – К. : Держполітвидав, 1959. – 567 с.
8. Луначарский А. О народном образовании / А. В. Луначарский. – М. : Изд-во Академии пед. наук РСФСР, 1958. – 123 с.
9. Пропозиції до III Всеукраїнського з'їзду Пролетсуду // Студент революції. – 1929. – № 1. – С. 2–12.
10. Резолюції Всеукраїнської наради пролетарського студентства // Студент революції. – 1924. – № 7. – С. 62–70.
11. Ряппо Я. Реформа высшей школы на Украине в годы революции (1920–1924) / Я. Ряппо. – Харьков : Государственное издательство Украины, 1925. – 153 с.
12. Ряппо Я. Советская профессиональная школа: ее место и значение в системе просвещения и в нашем народном хозяйстве / Я. П. Ряппо. – Харьков : Государственное издательство Украины, 1926. – 97 с.